

Warszawa, 11 sierpnia 2023 r.

**AKADEMIA SZTUKI WOJENNEJ
WYDZIAŁ ZARZĄDZANIA I DOWODZENIA
dr hab. Agnieszka Szczygielska**

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Autor: **mgr Edyta Pankowska**

Temat:

**„ORGANIZACJE PROOBRONNE W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA
PAŃSTWA”**

Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego, Warszawa 2023 r.

promotor: prof. dr hab. Bogusław Jagusiak

promotor pomocniczy: dr Joanna Lubimow

Podstawa opracowania recenzji:

Decyzja Rady Dyscypliny Naukowej „Nauki o Bezpieczeństwie” Wojskowej Akademii Technicznej im. Jarosława Dąbrowskiego z dnia 28.06.2023 r. oraz pismo Sekretarza Rady Dyscypliny Naukowej Wojskowej Akademii Technicznej z dn. 29.06.2023 r.

1. Znaczenie podjętego tematu rozprawy doktorskiej i ogólna charakterystyka rozprawy

Tematyka różnorodnych aspektów bezpieczeństwa państwa jest zagadnieniem poruszonym przez badaczy z wielu dyscyplin naukowych, a także przez praktyków i przedstawicieli publicystyki podejmujących interesujące tematy. Tym bardziej współcześnie, w czasie wzmożonego poczucia zagrożenia militarnego ze strony wschodniej poszukuje się wielu skutecznych sposobów, w jaki można byłoby umocnić i rozwinąć w różnych sferach system bezpieczeństwa kraju. Poza służbami mundurowymi i jednostkami politycznymi im odpowiadającymi istnieje duża grupa organizacji, w tym organizacji proobronnych, które w wyraźny sposób już niejednokrotnie pokazały jak skuteczne mogą stanowić wsparcie w czasie kryzysów, a w życiu codziennym być pomocą edukacyjną, organizacyjną i społeczną nie tylko dla obywateli, ale także dla instytucji.

Organizacje proobronne oferują szansę cywilnym osobom na zaangażowanie się w proces umacniania bezpieczeństwa państwa, a także budowania w sobie satysfakcji z współprzyczyniania się swoją aktywnością i podejmowanymi działaniami na rzecz poczucia bezpieczeństwa w społeczeństwie. Uczestnictwo w takich organizacjach daje nie tylko okazję do poznania aspektów wzmocnienia bezpieczeństwa od strony cywilnej, ale także oferuje możliwość nawiązania współpracy z innymi jednostkami oraz organizacjami mundurowymi, co w perspektywie czasowej może być szansą na dalsze, nowe inicjatywy proobronne. Co istotne takie organizacje przypominają, rozwijają i umacniają wartości patriotyczne, przekładają na czyny niezwykle cenne efekty wsparcia, pomocy, nauczania czy kształcenia w odniesieniu do różnorodnych aspektów bezpieczeństwa i potrzeby określonej sytuacji. Stanowią sobą także ambitną formę samorozwoju i inspirowania społeczeństwa, pomagania starszym i chorym osobom (przykład pandemii Covid19), wsparcia mentalnego dla potrzebujących (np.: pomoc weteranom) czy działań edukacyjnych na rzecz wzmocnienia bezpieczeństwa kraju (np.: szkolenia z zakresu udzielania pierwszej pomocy).

Wybór tematu jaki podjęła Pani mgr Edyta Pankowska jest zatem zamysłem pożytecznym, ściśle powiązaniem w obecnymi uwarunkowaniami geopolitycznymi, a poprzez swój zakres treściowy oferuje cenną wiedzę teoretyczną, jak i wskazówki dotyczące rozwiązań względem funkcjonowania organizacji proobronnych mające charakter użyteczny.

Recenzowaną dysertację opracowano na 231 stronach. W skład rozprawy wchodzi: strona tytułowa, streszczenie (2 strony), streszczenie w języku angielskim (2 strony), spis treści (3 strony), wykaz używanych skrótów (2 strony), wstęp (2 strony), pięć rozdziałów (166 stron), zakończenie (3 strony), spis rysunków (2 strony), spis tabel (1 strona), spis wykresów (1 strona), bibliografia (siedem stron), netografia (4 strony), Dokumenty, akty prawne (trzy strony) i aneks (31 stron).

Autorka w rozdziale pierwszym opisuje metodologiczne podstawy badań, zawierające: uzasadnienie podjęcia tematu i badań, przedmiot i cel badań, problemy badawcze, hipotezy badawcze, metody badawcze, wstępną analizę literatury, zakres pracy, układ pracy i ograniczenia, z którymi trzeba było się zmierzyć.

W rozdziale drugim Doktorantka wyjaśnia pojęcia bezpieczeństwa, system bezpieczeństwa narodowego oraz przedstawia stan prawny z tego zakresu.

Rozdział trzeci w swojej treści obejmuje analizę treści definicji i typologii organizacji proobronnych, ujęcie problemu w aspekcie historycznym i prezentację działalności organizacji proobronnych funkcjonujących w innych krajach demokratycznych. Dodatkowo przeprowadzono w treści rozdziału analizy dotychczasowych form współpracy Ministerstwa

Obrony Narodowej z organizacjami proobronnymi i scharakteryzowano Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy oraz Obronę Cywilną.

W rozdziale czwartym Autorka dokonała analizy i scharakteryzowała cztery wybrane organizacje proobronne tj.: Polski Związek Karate, Związek Harcerstwa Polskiego, Związek Strzelecki „Strzelec” Organizację Społeczno-Wychowawczą jak również Legię Akademicką.

Ostatni rozdział piąty posłużył Doktorantce do zaprezentowania wyników badań obejmujących problem poczucia bezpieczeństwa wśród mieszkańców powiatu białostockiego i miasta Białystok. Dodatkowo Autorka rozprawy dokonała wyodrębnienia cech, właściwości, składników badanego zjawiska, w tym wskazała pozytywne, jak i negatywne aspekty udziału organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa narodowego oraz finalnie sformułowała rekomendacje w zakresie wykorzystania potencjału organizacji będących przedmiotem badań.

W zakończeniu odniesiono się do przyjętych hipotez, problemów badawczych oraz zawarto wnioski wypływające z procesu badawczego.

Do pracy dołączono załączniki, stanowiące dokumentację z przeprowadzonych badań oraz prezentujące wsparcie badawcze wykorzystane w toku procesu badawczego.

Należy jeszcze raz podkreślić, że podjęte przez Doktorantkę zagadnienie jest aktualne i równocześnie ze wszech miar istotne dla systemu bezpieczeństwa państwa. Uznać także za zasadne wybranie problematyki badań w aspekcie jej walorów użytecznych. Tytuł pracy jest komunikatywny i należycie oddaje najistotniejsze elementy treściowe rozprawy doktorskiej.

Podsumowując, stwierdzam, że strona metodologiczna pracy jest na poziomie dobrym.

2. Ocena założeń badawczych, ich realizacji i przedstawienia w dysertacji

Ocena założeń badawczych, ich realizacji i przedstawienia w dysertacji odnosić się będzie przede wszystkim do wstępu, rozdziału pierwszego, częściowo do rozdziału V (o tym rozdziale szerzej - w dalszej części recenzji z uwagi na jego związki z warstwą merytoryczną) i zakończenia.

Należy podkreślić, że Autorka w dysertacji prawidłowo nakreśliła sytuację problemową i umotywowała potrzebę podjęcia głównego problemu badawczego jakim były *możliwości wykorzystania potencjału organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa narodowego*.

Tutaj moje wątpliwości wzbudził fakt, iż w dalszej części pracy Doktorantka wielokrotnie stosowała wspomniane pojęcia „potencjał” jednak nie zdefiniowała go w pełni, a można go rozumieć generalizując, jako możliwość, moc, gotowość, posiadane możliwości itd. Zastanawia

mnie: Jaką interpretację znaczeniową tego pojęcia przyjęła Autorka na potrzeby całej dysertacji?

Jako cel główny Doktorantka przyjęła *identyfikację roli organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa oraz możliwości ich efektywniejszego wykorzystania dla zapewnienia pożądanego poziomu bezpieczeństwa obywateli RP z uwzględnieniem możliwych zagrożeń*, co we wcześniejszym punkcie recenzji podkreśliłam jako zasadne i wartościowe.

Zaprezentowane w dalszej części przyjęte cele szczegółowe i problemy szczegółowe należy uznać za spójne i sformułowane w sposób poprawny.

Ambitnym celem praktycznym i wartościowym merytorycznie był cel czwarty tj. *Zaprezentowanie prognozy wykorzystania organizacji proobronnych i ich oddziaływania na system bezpieczeństwa do roku 2025.*

Główna hipoteza badawcza jest dość rozbudowana merytorycznie i moim zdaniem - sformułowana kaskadowo z czterech elementów 1. *Dotychczasowe formy współpracy z organizacjami proobronnymi nie wykorzystują w pełni ich potencjału w systemie bezpieczeństwa państwa* i 2. *wymagają doskonalenia w zakresie sposobu efektywnego wykorzystania tego potencjału ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa*. 3. *Wykorzystanie potencjału organizacji proobronnych jest jednym z determinantów doskonalenia systemu bezpieczeństwa* i 4. *tym samym może pozytywnie oddziaływać na bezpieczeństwo państwa*. Została ona dopełniona hipotezami szczegółowymi. To co zastanawia, dlaczego Autorka w hipotezie odnosi się do bezpieczeństwa państwa (bezpieczeństwo państwa jest także w tytule pracy), kiedy przy prezentacji większości problemów badawczych jest odniesienie się do bezpieczeństwa narodowego. Podobnie jest w dalszej części pracy np. w przypadku opisu zmiennych zależnych i niezależnych (str. 20). Równocześnie na str. 28 jest zaznaczenie, iż czasami są to pojęcia stosowane zamiennie aczkolwiek jest pomiędzy nimi różnica. Interesująca zatem będzie dla mnie odpowiedź na pytanie: czy dla Autorki te dwa pojęcia są synonimami czy dostrzega pomiędzy nimi wyraźne różnice?

W założeniach badawczych opisano słusznie co, gdzie i w jaki sposób ma zostać zbadane. Względem jednak przyjętego przedmiotu badań można by go doprecyzować i oddzielić wyraźnie od podmiotu badań („...autorka przyjęła organizacje proobronne i ich funkcjonowanie w środowisku bezpieczeństwa narodowego.”), tym bardziej że w podrozdziale 1.5. na stronie 18 po tabeli 1.1 jest wspomniane o podmiocie badań, a nie jest on wyraźnie wyeksponowany w podrozdziale 1.2. Oczywiście z przyjętych założeń badawczych wyłania się

on w sposób naturalny, jednak w dalszej naukowej aktywności Doktorantki byłoby wskazane dopracowanie opisów w zakresie zastosowanej metodyki.

Autorka rozprawy doktorskiej wyszczególniła w przyjętych do rozwiązania problemu metodach badawczych metody teoretyczne, do których zaliczyła: metodę analizy systemowej, metodę analizy porównawczej, metodę decyzyjną i metodę ilościową (statystyczną). Do metod empirycznych w swojej dysertacji Doktorantka przyjęła: metodę delficką (wywiad ekspercki), analizę środowiska bezpieczeństwa z wykorzystaniem narzędzi PEST, SWOT jak również modelowanie abstrakcyjne.

Nie do końca zrozumiałe leksykalnie i logiczne jest ujęcie punktu 5 w odniesieniu do tabeli 1.1 dotyczącej metod badawczych (str. 19). Dodatkowo – jak wcześniej przytoczono - przy opisie stosowanych metod wskazano SWOT i PEST, jednak w treści pracy wyraźnie nie zaznaczono ich roli w prowadzonym procesie badawczym i prezentowanych wynikach badań. Zakładam, że zostały one zastosowane domyślnie i przestawiono w efekcie ostateczne wyniki ich analizy. Cennym elementem rozprawy doktorskiej jest, iż Autorka opisała napotkane ograniczenia badawcze, które w rozpatrywanej tematyce stanowią istotny aspekt warunkujący możliwości przeprowadzenia badań. Oceniam, że mgr Edyta Pankowska poradziła sobie z nimi w interesujący sposób i zrealizowała zaplanowane badania zgodnie z układem przyjętych celów badawczych.

Autorka napisała w prezentowanej treści rozprawy, że zamierzeniem jest „wiarygodna prognoza rozwoju środowiska bezpieczeństwa Polski przy użyciu wybranych metod analitycznych i prognostycznych” a cel postawiony wcześniej był nieco inny. Ten – dotyczący środowiska bezpieczeństwa jest dużo bardziej szeroki i merytorycznie nieco odmienny. Rozumiem jednak, iż ma on stanowić tło merytoryczne do bardziej ukierunkowanych badań i analiz w przyjętych założeniach badawczych?

Przy opisywaniu wskaźników w podrozdziale dotyczącym zakresu pracy (podrozdział 1.7) interesująco został ujęty wskaźnik polityczno – ideologiczny jako: *nowoczesna nieprzewidywalność polityki zagranicznej*. W domyśle jest to zapewne zabieg dyplomatycznego ujęcia leksykalnego tychże zagadnień, które stanowią o ich specyficzności, niespodziewaności i niekiedy przypadkowości.

Kwestionariusz ankiety stanowi wartościowe narzędzie diagnostyczne, które w wyniku poprawnego zastosowania umożliwiło zgromadzenie faktów dotyczących poczucia bezpieczeństwa i odczuwanego zagrożenia w badanym regionie białostockim. Wydaje się, że cennym byłoby dodatkowo w kilku pytaniach, np. 15, 16, 17 czy 19 uzupełnić arkusz odpowiedzi o wskazanie „inne” umożliwiając respondentom swobodę udzielanej odpowiedzi.

Podsumowując, pomimo wskazanych powyżej uwag i niefrasobliwości podejścia do rozwiązań metodycznych - w aspekcie formułowania oceny całościowej rozpatrywanego zagadnienia - można stwierdzić, iż cele, problemy oraz hipotezy sformułowano w sposób prawidłowy, a dobór metod, jak i umiejętność ich wykorzystania w procesie badawczym należy uznać za uzasadniony i poprawny. Z punktu widzenia założeń procesu badawczego, zachowano logiczny układ wynikowy dysertacji.

3. Ocena merytoryczna dysertacji

Treści merytoryczne dysertacji zawarto w rozdziałach II – V. Warto podkreślić, że układ pracy jest spójny, a tematyka kolejnych rozdziałów merytorycznych jest logicznie powiązana ze sobą.

Autorka w II rozdziale przytacza definicje i ujęcia bezpieczeństwa narodowego, opisuje System Bezpieczeństwa Narodowego. Wskazuje na trwającą dyskusję naukową pomiędzy zwolennikami synonimicznego i rozłącznego pojmowania pojęć: bezpieczeństwo narodowe i bezpieczeństwo państwa, jednak sama osobiście w wyraźny sposób nie zajmuje stanowiska. Jak wcześniej w recenzji nadmieniłam, prosiłabym o ustosunkowanie się do tej kwestii podczas obrony dysertacji.

Doktorantka analizuje tutaj także akty normatywne oraz inne dokumenty warunkujące działalność systemu bezpieczeństwa narodowego.

W ostatniej części rozdziału II są scharakteryzowane podsystemy SBN. W prezentowanej treści - nawiązując do wcześniej wspomnianego pojęcia „potencjał” Autorka zarysowuje istotę społecznego potencjału bezpieczeństwa (str. 59), słusznie przedstawiając, że jedną ze składowych jest potencjał intelektualny. Powstało zatem pytanie – jak Autorka postrzega rangę samego potencjału intelektualnego organizacji proobronnych we wzmacnianiu bezpieczeństwa państwa? Co można uczynić aby go rozwinąć, pamiętając że jest elementem składowym kompleksowego potencjału organizacji proobronnych.

Rozdział III przedstawia organizacje proobronne jako elementu systemu bezpieczeństwa narodowego. Zgodnie z przyjętym szczegółowym pierwszym problemem badawczym Doktorantka dokonuje analizy sposobu zdefiniowania organizacji proobronnych i charakterystyki ich typologii. Przedstawia także organizacje proobronne w odniesieniu do uwarunkowań historycznych. Ciekawej wiedzy dostarczają opracowane przez Autorkę zagadnienia dotyczące działalności organizacji proobronnych w wybranych krajach demokratycznych takich jak: Szwecja, Litwa i Finlandia. Cennym informacyjnie zasobem

treściowym są zagadnienia dotyczące współpracy organizacji proobronnych z Ministerstwem Obrony Narodowej i Siłami Zbrojnymi RP. Autorka słusznie podkreśla rolę organizacji proobronnych w systemie ochrony ludności oraz zarządzania kryzysowego.

W rozdziale IV Doktorantka na podstawie wniosków z analizy dostępnych źródeł opisuje wybrane cztery organizacje proobronne układając zawarte informacje wedle porządku: dane podstawowe i zarząd organizacji, rys historyczny, obowiązująca struktura organizacyjna, podstawy prawne funkcjonowania danej organizacji oraz system szkolenia. Taki układ daje przejrzystość informacyjną i stanowi w całości treściowej logiczne przejście do kolejnego rozdziału.

Rozdział V prezentuje efekty pracy Doktorantki ukazując ciekawe wnioski i podsumowanie z zakresu analizy obszarów, w których organizacje proobronne mogą mieć wartościowy wpływ na System Bezpieczeństwa Narodowego (str. 152). Istotne, że Autorka wskazuje również problemy i niedoskonałości organizacyjne oraz prawne trudności, z którymi stykają się omawiane organizacje. Podkreśla to w sensie pozytywnym rozpoznanie Autorki w temacie i efekt wieloletnich obserwacji tychże organizacji, tym bardziej, że w jednej z nich bardzo aktywnie działa – co istotnym jest podkreślać.

Doktorantka słusznie i trafnie podkreśla, że niezwykle istotne jest nieustanne zwiększanie świadomości społeczeństwa w zakresie roli, zakresu działalności i możliwości organizacji proobronnych. To daje szansę na zbudowanie silnych fundamentów wsparcia osobowego tychże organizacji, zwiększenie doceniania ich działalności i podniesienie rangi pełnionej przez nie roli w państwie. W perspektywie czasowej wpłynie także na wzrost ich aktywności w codziennym funkcjonowaniu tym samym działaniu na rzecz umacniania poczucia bezpieczeństwa w kraju.

Cennym i godnym pochwały jest, że Doktorantka prezentuje w sposób jasny i konkretny swoje wnioski, przemyślenia i podejmuje krytykę naukową oraz eksponuje walory pozytywne opisywanego stanu rzeczy.

Autorka w swoich badaniach ankietowych koncentruje się – jak wcześniej pisano - na powiecie białostockim i mieście Białystok. Może to budzić pewien niedosyt względem pozostałych regionów Polski i wątpliwość czy uzasadnionym jest rozszerzać wyciągnięte na tej podstawie wnioski na ogólne ujęcie krajowe, tym bardziej że założenia badawcze odnosiły się do całości Polski. Domyślam się, że – zgodnie z tym co Autorka opisała (str. 155) powodem był fakt zamieszkania Jej na tych terenach i tym samym większe możliwości przeprowadzenia badań wśród znanej społeczności, a równocześnie specyfika regionu jako obszaru przygranicznego. Jest to region obecnie w skomplikowanej sytuacji geopolitycznej i

newralgiczny ze względu na stan wojny Rosja – Ukraina i równocześnie zagrożenie ze strony Białorusi, jak i niepokoje spowodowane przez obecność jednostek Grupy Wagnera. Uzyskane wyniki badań stanowią interesujący obraz postrzegania sytuacji przez tamtejsze społeczności. Warto podkreślić fakt, że rozdział ten został oparty w oparciu o pozyskaną przez Doktorantkę wiedzę zaprezentowanymi wcześniej metodami i uzupełniony o informacje uzyskane w efekcie wywiadów eksperckich co zostało przez Autorkę prawidłowo przedstawione i umiejętnie zinterpretowane.

Szkoda, że rozdziały merytoryczne nie są konkludowane wnioskami lub podsumowaniem, w których zawarto by skomasowane wnioski z nich wypływające. Dałoby to wówczas obraz większej przejrzystości pracy i odnosiło się kolejno do rozpatrywanych zagadnień szczegółowych, stanowiących składowe rozwiązania problemu głównego.

Treści przedstawione w rozdziałach prezentują jednak dobry poziom merytoryczny, właściwie uargumentowany i prawidłowo zinterpretowany.

Literatura podzielona została na grupy: bibliografia, netografia, dokumenty i akty prawne obejmując w sumie 198 pozycji. Należy stwierdzić, że dobór literatury był właściwy i wystarczający.

Dysertacja stanowi spójną treściowo całość. Wyniki badań posiadają charakter diagnostyczny - ukazując stan faktyczny, oraz prognostyczny – jak być powinno, co uczynić aby usprawnić działanie organizacji proobronnych i wykorzystać w maksymalnym stopniu ich potencjał - stanowią znaczący walor niniejszej pracy.

Oceniając recenzowaną pracę pod względem metodologicznym i merytorycznym, należy uznać, że Autorka właściwie wywiązała się z podjętego zadania.

4. Ocena redakcyjna

Edycja pracy jest staranna, choć zdarzają się nieliczne błędy korektorskie. Są to tzw. literówki – m.in. str. 4, 16, 19, 57, 158... czy przesunięcia w tekście, nierówne akapity, m.in. str. 49, 107, 108, 176, 205.

W treści rozdziału III wdarł się też błąd (str.82), bowiem prof. W. Kitler ma na imię Waldemar, nie Wojciech, jednak naturalnie jest to lapsus literowy.

Mimo tych uwag, stronę redakcyjną recenzowanej dysertacji należy uznać za prezentującą odpowiedni poziom. Pozytywnie zatem zdolności redakcyjne Autorki dysertacji, czego dowodzą także dobrze wykonane przypisy zarówno źródłowe jak i opisowe, opisy rysunków oraz tabel.

5. Problemy do wyjaśnienia

Reasumując dotychczasowe opinie i zaprezentowane komentarze oraz oceny przedstawionych treści proszę Autorkę dysertacji podczas obrony o naukowe rozstrzygnięcie poniższych moich wątpliwości:

1. Jaką interpretację znaczeniową pojęcia „potencjał” przyjęła Autorka na potrzeby całej dysertacji?
2. Jak Autorka postrzega rangę samego potencjału intelektualnego organizacji proobronnych w wzmacnianiu bezpieczeństwa państwa? Co można uczynić aby go rozwinąć, pamiętając że jest on elementem składowym kompleksowego potencjału organizacji proobronnych.
3. Czy Doktorantka osobiście różnicuje znaczeniowo pojęcie bezpieczeństwa państwa i bezpieczeństwa narodowego czy dla Autorki te dwa pojęcia są synonimami ?

6. Wniosek końcowy

Uznaję, że Pani mgr Edyta Pankowska zrealizowała w przełożonej dysertacji zamierzone zadanie badawcze oraz wykazała się umiejętnościami prowadzenia analizy naukowej w oparciu o dostępne źródła oraz zgodnie z aktualnym stanem wiedzy.

Stwierdzam także, że rozprawa doktorska pt.: „Organizacje proobronne w systemie bezpieczeństwa państwa” opracowana przez Panią mgr Edytę Pankowską pod kierunkiem naukowym Pana prof. dr. hab. Bogusława Jagusiaka przy udziale promotora pomocniczego Pani dr Joanny Lubimow stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a także odpowiada warunkom ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* z dnia 3 lipca 2018 r. (Dz. U. z 2018, poz. 1669) i spełnia wymogi rozprawy. Zgodnie z tym - po pierwsze - prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydatki w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie, po drugie – rozprawa doktorska dowodzi umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej i po trzecie - przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, które w tym przypadku stanowi identyfikacja roli organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa państwa oraz możliwości ich bardziej efektywnego wykorzystania dla zapewnienia pożądanego poziomu bezpieczeństwa.

Zatem w nawiązaniu do przedstawionych ocen i analiz wnioskuję o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie Pani mgr Edyty Pankowskiej do jej publicznej obrony.

